

НАШЫ СЛАВУТЫЯ ЗЕМЛЯКІ

УЗОР ДЛЯ НАШЧАДКАЎ

Да 200-годдзя з дня нараджэння капітана 1-га рангу
Чарнаморскага флоту Аляксандра КАЗАРСКАГА

У легендарным Севастопалі дзесяткі чудаўных помнікаў, але самы першы з іх быў устаноўлены ў 1834 годзе на Матроскім бульвары. На ім лаканічны, але поўны глыбокага сэнсу надпіс: "КАЗАРСКАМУ. УЗОР ДЛЯ НАШЧАДКАЎ".

Гэты ззяючы золатам надпіс аказаўся прарочым — помнік стаў сведкам многіх падзей. Непадалёку ад яго чарнаморцы з нахімаўскай эскадры ў верасні 1854 года затапілі свае караблі (6 лінкараў і 2 фрэгаты), каб перакрыць варожаму англійцам французска-турэцкаму флоту ўваход у Ахтарскую бухту. Ад падножжа помніка быў добра відаць чырвоны флаг над крэйсерам "Ачакаў", узняты лейтэнантам серам Шмітам у 1905 годзе. У гады Вялікай Айчыннай вайны Чарнаморскі флот стаў на абарону бастыёна рускай марской славы, і помнік Казарскаму маўкліва напамінаў, што на свяшчэннай севастопальскай зямлі стаяць толькі насмерць. Вось ужо больш паўтара стагоддзя ён нібыта павучае — будзьце гэтак жа вернымі Айчыне, як быў верны ёй Казарскі, камандзір брыгады "Меркуры".

узброенымі 184 гарматамі. Мужнасць і бліскучае майстэрства камандзіра, гераізм матросаў і афіцэраў аказаліся больш важкай зброяй. Сваімі ядрамі "Меркуры" нанёс цяжкія пашкоджанні караблям праціўніка, вывеў іх са строю і прымусіў легчы ў дрэйф. Два лінейныя караблі і брыга! Гісторыя ваенна-марскіх баёў ніколі не ведала нічога падобнага. І невыпадкова адзін з сучаснікаў бою пісаў пра падзвіг "Меркурыя": "В летописях мореплавания сие неслыханное, невероятное и как бы невозможное событие есть еще первое, единственное и никогда еще небывалое. Но нам дивиться нечего — на бриге были россияне!".

...Туманнай майскай раніцай 1829 года да Басфора спяшаўся невялікі рускі брыг. На бушпрыце парусніка (нахіленым драўляным брусе наперадзе насавай часткі корпуса) красаваўся алегарычны Меркуры — старажытнарымскі бог, заступнік падарожнікаў. Яго імя, якое палюбілася ў расійскім флоце з часоў Пятра I, і быў названы гэты невялікі карабель, пабудаваны вядомым чарнаморскім інжынерам таго часу Іванам Осьміным.

Брыг "Меркуры" (даўжыня корпуса 29,6 метра), пабудаваны з моцнага крым-

скага дубу і спушчаны на ваду 7 мая 1820 года, прызначаны для дэзору і разведкі. На палубе стаялі васемнаццаць 24-фунтавых каранад — гармат з кароткім ствалам, што служылі для нанясення непрыяцельнага ўдараў на блізкай адлегласці.

Праз 8 гадоў на оце "Меркурыя" стаяў невысокі камандзір з валявым хударлявым тварам. Аляксандр Казарскі ўглядаўся ў наплываючую паласу туману, які нібыта заслонай закрываў гарызонт. Ён быў малады, але камандаваў упэўнена і цвёрда стаяў на хісткай палубе. Усё ў яго абліччы гаварыла пра тое, што ён даўно парадніўся з морам.

Упершыню Казарскі трапіў на баявы карабель яшчэ падлеткам. Караблі заставаліся на ўсё жыццё яго адзінай любоўю, нягледзячы на тое, што нарадзіўся далёка-далёка ад мора — у мястэчку Дуброўна пад Оршай. Бацька, Іван Кузьміч Казарскі, кіраваў маёнткам князя Любамірскага. Чалавек справядлівы і непадкупны, ён не меў ніякіх сродкаў, акрамя свайго жапавання, і, нягледзячы на "высокае" становішча княжаскага кіраўніка, паважаў простых людзей. Маці, Таццяна Гаўрылаўна, была жанчынай добрай і чадалюбай — у

сям'і Казарскіх было пяцёра дзяцей. Аляксандр быў старэйшым сынам.

Летам 1808 года, калі Сашы ледзь мінула 10 год, з Масквы ў Дуброўна заехаў далёкі сваяк Івана Кузьміча — надворны саветнік Васіль Сямёнавіч Казарскі, які адпраўляўся да новага месца службы ў Нікалаеў на Чорным моры. Да таго часу Саша быў абучаны прыходскім свяшчэннікам закону Божаму, рускай грамадзе ды чатыром арыфметычным дзеянням. Уплывовы сваяк "прыстроў" хлопчыка ў Нікала-

(Заканчэнне на 5-й стар.)

ЯКОЕ ЗЕРНЕ — ТАКІ ЎРАДЖАЙ

ШТО МОГУЦЬ НАШЫ СЕЛЕКЦЫЯНЕРЫ

Як паказвае сусветны вопыт, ад 30 да 50 працэнтаў поспеху ў складаных ураджаю залежыць ад сорту і якасці насення.

Сёння ў Беларусі раяніравана 483 сарты сельскагаспадарчых культур. Для таго, каб атрымаць новы прадукцыйны сорт, часам трэба да 10 гадоў карпатлівай працы, але ўсяго толькі адзін сорт азімага жыта "Белта", выведзены беларускімі селекцыянерамі, дазволіў краіне атрымаць прыбыўку збожжа да паўмільёна тон у год.

Сістэма насенняводства існуе ў Беларусі ўжо больш шасцідзясяці гадоў і ў свой час лічылася лепшай і найбольш развітай на тэрыторыі ўсяго Савецкага Саюза. Сёння ў яе задачы ўваходзіць

стварэнне высокапрадукцыйных сартоў, укараненне іх у вытворчасць, кантроль за захаваннем каштоўных гаспадарча-біялагічных якасцей, а таксама забеспячэнне вытворчасці насення і пасадачнага матэрыялу ў неабходных аб'ёмах, стварэнне страхавых і дзяржаўных запасаў насення ў рэспубліцы. Сістэму насенняводства складаюць навукова-даследчыя ўстановы, элітавытворныя і насенняводчыя гаспадаркі, нарыхтоўчыя і гандлёвыя прадпрыемствы, сортавыпрабавальныя станцыі, насенныя інспекцыі і іншыя суб'екты насенняводства. Рэнтабельнасць вытворчасці насення збожжавых і зернебабовых культур у Бе-

ларусі складае ад 60 да 80 працэнтаў.

Новыя сарты сельскагаспадарчых і іншых культур ствараюцца навукова-даследчымі ўстановамі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі і Аграрнай акадэміі навук. У БелНДІ земляробства і кармаў за апошнія тры гады выведзена і раяніравана больш 20 сартоў сельскагаспадарчых культур. Сярод выведзеных сартоў бульбы карыстаюцца асаблівым попытам "Альтаір", "Скарб", "Выток" і іншыя. Пасля дзяржаўнага сортавыпрабавання новым насеннем і пасадачным матэрыялам забяспечваюцца эксперыментальныя базы і элітныя гаспа-

(Заканчэнне на 4-й стар.)

ЗГАДВАЮЧЫ ЖЫЦЦЁ ЮРЫЯ КАРАЧУНА

НА АЛТАР КУЛЬТУРЫ

Дваццаць лепшых гадоў свайго жыцця аддаў музейнай справе Юрыя Карачун. З 1977 года і да апошніх дзён ён працаваў дырэктарам Нацыянальнага мастацкага музея. На долю яго папярэдніцы, нястомнай збіральніцы і таленавітай мастацтвазнаўцы Алены Аладавай, выпала руцінная праца па адраджэнні калекцыі Дзяржаўнай карціннай галерэі, разрабаванай у гады Вялікай Айчыннай вайны. У 1957 годзе галерэя была пераўтворана ў музей. Юрыя Карачун прыняў па-сутнасці створаны нова фонд, які на той час налічваў больш за 15 тысяч экспанатаў. Здавалася, што новаму дырэк-

тару лёсам было наканавана больш спакойнае жыццё. Але няўрымслівае натура Юрыя Аляксандравіча, тонкага знаўцы музейнай справы, не ведала спакою. Важнае месца ў ягонай дзейнасці на пасадзе дырэктара займала прапаганда розных відаў беларускага мастацтва, навуковая праца, захаванне унікальных помнікаў архітэктуры і побыту, вяртанне на Радзіму імёнаў тых творцаў, якія па волі лёсу апынуліся за яе межамі.

Пад кіраўніцтвам Ю. Карачуна вялася паўсядзённая карпатлівая работа па ўзбагачэнні фондаў музея, што ў прыватнасці дало маг-

чымасць з часам значна расшырыць раздзел беларускага мастацтва. Чым больш збіралася экспанатаў, тым востры адчулася неабходнасць у новых плошчах, новых памяшканнях. Таму, бадай, што з першага дня адным з пастаянных клопатаў новага дырэктара быў клопат гаспадарчы — пра будаўніцтва другой часткі музея. Фактычна ў 1957 годзе была пабудавана толькі частка музея: яго прыгожы фасад, парадная пеліца і некалькі залаў, а другая, галоўная, — заставалася толькі на паперы. Юрыя Аляк-

(Заканчэнне на 7-й стар.)

ПАШТОЎКА З БЕЛАРУСІ

Вось такія арыгінальныя вазачкі робіць сваімі рукамі народная майстрыха з Докшыцкага Дома рамёстваў Таццяна ГАВАРЦОВА.
Фота Аляксандра ХІТРОВА. БелТА.

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

«СЛАВЯНСКІ БАЗАР»

22 ліпеня ў Віцебску адкрыўся шырокавядомы, ужо традыцыйны «Славянскі базар» — Міжнародны фестываль мастацтваў. На яго ўрачыстае адкрыццё прыбыў Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка. Прэзідэнт Беларусі выступіў са зваротам да ўдзельнікаў фестывалю.

НА ЗДЫМКУ: у час сустрэчы ў аэрапорце Віцебска. Фота Яўгена КАЗЮЛІ і Віктара ТАЛОЧКІ, БелТА.

АПЫТАННІ

БОЛЬШАСЦЬ ГРАМАДЗЯН БЕЛАРУСІ ПАДТРЫМЛІВАЕ ЗНЕШНЕПАЛІТЫЧНЫ КУРС ДЗЯРЖАВЫ

Большасць грамадзян Беларусі адабрае знешнепалітычны курс, які ажыццяўляе беларуская дзяржава. Такі галоўны вывад сацыялагічнага апытання, праведзенага 14—15 ліпеня гэтага года сярод жыхароў Мінска і Мінскай вобласці Інстытутам сацыяльна-палітычных даследаванняў пры Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

На першае і самае галоўнае пытанне анкеты «Ваши адносіны да знешняй палітыкі, якую праводзіць Рэспубліка Беларусь», 72,4 працэнта рэспандэнтаў адказалі станоўча, 12,6 працэнта — адмоўна, а 15 працэнтам было цяжка адказаць на гэта пытанне.

Дыпламатычныя канфлікты, звязаныя з выездам паслоў з комплексу «Дразды» і візітам беларускай дэлегацыі на форум у Кран-Мантана не змянілі гэтыя настроі. Так, 64,2 працэнта рэспандэнтаў мяркуюць, што ініцыятарамі сітуацыі вакол пасольскіх рэзідэнцый з'яўляюцца самі паслы, і толькі 21,5 працэнта лічаць вінаватымі прадстаўнікоў улады. На пытанне, «Што, на ваш погляд, адбылося ў Кран-Мантана?», пераважная большасць апытаных (74,2 працэнта) адказалі, што гэта была палітычная правакацыя.

Больш як палавіна рэспандэнтаў (58,4 працэнта) прытрымліваюцца думкі, што Запад праводзіць у адносінах да Беларусі палітыку дваітных стандартаў. Не падзяляюць такі пункт гледжання 26,4 працэнта апытаных.

Найбольшае разыходжанне пазіцый сярод жыхароў рэспублікі выклікала пытанне аб ацэнцы дзеянняў беларускага кіраўніцтва па вываду з тэрыторыі Беларусі ядзернай зброі. Пагроза з боку Захаду, на думку многіх, даволі актуальная і цяпер. 46,8 працэнта апытаных выказаліся за тое, што ядзерную зброю не варта было выводзіць з тэрыторыі Рэспублікі Беларусь. 42,3 працэнта пацвердзілі правільнасць дзеянняў беларускага кіраўніцтва. А 10,9 працэнта вагаліся з адказам на гэта пытанне.

Таксама можна адзначыць, што ў масавай свядомасці да гэтага часу дакладна не вызначаны знешнепалітычныя прыярытэты дзяржаўнай палітыкі. З аднаго боку, 22,6 працэнта апытаных лічаць, што Беларусь павінна ўваходзіць толькі ў СНД. У той жа час, 14,8 працэнта рэспандэнтаў мяркуюць, што наша краіна павінна стаць паўнапраўным членам Еўрапейскага саюза. За ўваходжанне Рэспублікі Беларусь у абедзве гэтыя арганізацыі выступаюць 49,4 працэнта апытаных грамадзян краіны.

ДОБРУШСКИ ФАРФОР

Закрытае акцыянернае таварыства «Добрушскі фарфоравы завод» адзначыла сваё 20-годдзе. За гэтыя гады прадпрыемства не толькі на ўнутраным рынку заявіла аб сабе, як аб вытворцы прыгожага посуду, але і атрымала вядомасць у многіх рэгіёнах былога СССР. Адна з апошніх распрацовак мастакоў эксперыментальнай лабараторыі прадпрыемства, распісаны кобальтам чайны набор «Падарункавы», які падрыхтаваны спецыяльна да юбілею прадпрыемства.

НА ЗДЫМКУ: роспіс эксперыментальнай партыі чайнага набору «Падарункавы» выконвае жывальніц Казярына КАВАЛЕНКА. Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БелТА.

ЭСТОНІЯ — БЕЛАРУСЬ

ТРАНЗІТ

Рашэнне аб правядзенні двухбаковых перагавораў з шэрагам краін СНД, што не маюць выхаду да мора, прынята эстонскім урадам. У лік будучых партнёраў Эстоніі ўваходзіць і Беларусь. Мяркуецца, што грузапатока ў эстонскія порты пойдзе па шасейных і чыгуначных дарогах. Дагавор аб чыгуначным транспарце з Беларуссю дазволіць Эстоніі разгрузіць асноўныя чыгуначныя артэрыі, што звязваюць яе з Расіяй.

РАДОВІШЧА МЕЛУ

Мелавы кар'ер дзяржпрадпрыемства «Маларытабудматэрыялы» створаны на базе найбуйнейшага месцанараджэння мелу і пяску ў Еўропе. Тут здабываюць высокакасны будаўнічы пясок, што прымяняецца для вырабу фільтраў водазабораў, электродаў, шкла і будаўнічых работ. З глыбіні трох метраў пачынаюцца паклады мелу, які якасна адрозніваецца ад іншых, што здабываюцца ў Беларусі, сваімі фізіка-хімічнымі ўласцівасцямі. Гэта дазваляе выкарыстаць яго і для вытворчасці высокакаснай вапны.

На будаўніцтва комплексу затрачана пяць мільёнаў долараў, а эканамічны эффект па падліках эканамістаў складае трынаццаць мільёнаў долараў у год.

НА ЗДЫМКУ: ідуць работы на кар'еры. Фота Рамана КАБЯКА, БелТА.

«Мы ведаем, што сёння Германія ўжо выплаціла дзесяткі мільярдаў долараў у выглядзе кампенсацыі за ахвяры загінуўшых у час вайны. Гэта яе права. Хаця і сёння спроба дабіцца кампенсацыі, у тым ліку і шляхам патрабаванняў звароту «нацысцкага золата» толькі адной частцы ахвяр фашызму, пазбаўлена юрыдычнай і маральнай падставы.

Мы не вылічваем наш боль грашыма, а толькі гаворым, што трэба больш часу, каб дараваць і забыць. У якасці жэсту прымірэння нам прапаноўваюць адкрыць мемарыяльныя могільні для ўсіх акупантаў, якія засталіся пахаванымі ў нашай зямлі ў 1941—1944 гадах. Мы згодны з неабходнасцю адкрыць для загінуўшых адно месца памінання і смутку, але не можам забыць, што гэта не ахвяры фашызму, а фашысты, і таму мы адкроем гэтае месца памінання не цяпер, а толькі тады, калі апошні наш воін, які загінуў смерцю храбрых на гэтай зямлі, да якой бы нацыянальнасці, да якой бы рэспублікі былога Савецкага Саюза ён ні належаў, не будзе знойдзены і пахаваны з воінскімі ўшанаваннямі.

У нас яшчэ занадта многа безыменных, а то і проста неапазнаных магіл. Нам трэба больш часу для прымірэння, таму што мы пацярпелі больш. За першыя чатыры гады пасля аб'яўлення Беларуссю суверэнітэту многае было зроблена, каб прымусіць нас забыць боль нашых страт, усё і ўсім дараваць».

Іван АНТАНОВІЧ, міністр замежных спраў Беларусі.

ПРЫВАТЫЗАЦЫЯ

СТРАТЫ ДЛЯ БЮДЖЭТУ

Нізкія тэмпы прыватызацыі сталі прычынай мільярдных страт для рэспубліканскага бюджэту. Міністэрства па кіраванню дзяржаўнай маёмасцю і прыватызацыі планавала ў бягучым годзе сабраць 500 мільярдаў рублёў. Аднак рэальныя паступленні ў даходную частку бюджэту за шэсць месяцаў не перавысілі 20 працэнтаў ад гэтай сумы. Як паведамілі ў міністэрстве, да пачатку лета прамы прыбытак ад прыватызацыі складаў 14,2 мільярда рублёў, дывідэнды на належачы дзяржаве акцыі — 48,1 мільярда. Яшчэ каля 3,5 мільярда атрыманы ў ходзе адчужэння дзяржаўнай маёмасці.

СИТУАЦЫЯ

ПРАХАДНЫ ДВОР

Адміністрацыйныя парушэнні, звязаныя з невыкананнем пашпартна-візавага рэжыму і правілаў

рэгістрацыі замежных грамадзян у беларускай сталіцы, набліжаюцца да фантастычнай лічбы. За мінулае паўгоддзе іх было выяўлена каля 26 тысяч. Як паведамілі ў ДАУС Мінгарвыканкома, Мінск апошнім часам сапраўды нагадвае прахадны двор паміж Еўропай і Азіяй. На думку спецыялістаў, колькасць нелегальных жыхароў сталіцы і прылеглых рэгіёнаў складае прыкладна 300 тысяч чалавек.

ПЕРАМОЖЦЫ

ФЕСТИВАЛЬ «МАГУТНЫ БОЖА»

У Магілёве завяршыўся VI Міжнародны фестываль духоўнай музыкі «Магутны Божа».

Па рашэнню журы на чале з народным артыстам СССР і БССР Віктарам Роўдам, «Гран-пры» фестывалю атрымаў гарадскі акадэмічны хор з горада Бранска. На ўрачыстым закрыцці шостага свята духоўнай музыкі гасцям з памежнай расійскай вобласці была перададзена копія іконы Маці Божай XVII стагоддзя, арыгінал якой і з'яўляецца галоўным прызам, што пераходзіць штогод да новага пераможцы.

Першае месца ў конкурсе сярод вакалістаў заваявала мінчанка Тамара Пятрова, сярод харавых калектываў самымі лепшымі прызнаны тры: з Украіны — народны самадзейны камерны хор народнай музыкі «Уаскрэсенне» і хор хлопчыкаў кафедральнага храма святой Сафіі ў Жытоміры, а таксама дзіцячы хор «Чароўнасць» з горада Барысава.

Па традыцыі на фестывалі «Магутны Божа» быў уручаны прыз «Надзея». Сёлета яго атрымала Алена Каначук з дзіцячага хору «Спакой і дабро» горада Слоніма: дзяўчына спявае, піша музыку і вершы.

СТЫХІЯ

МОКРАЕ ЛЕТА-98

Як паведамілі карэспандэнту «Звязды» ў Міністэрстве па надзвычайных сітуацыях, усё, пачынаючы з 14 чэрвеня, у Беларусі ад разгулу стыхій пацярпелі 78 раёнаў. Зараз у іх працягаюцца работы па рамонту жылля, грамадскіх, вытворчых і сельскагаспадарчых пабудов, уборцы паваленых ветрам дрэў.

Аднак сітуацыя ўскладнілася ў выніку моцных ліўневых дажджоў са шквалістым ветрам, што адбыліся 14 ліпеня, — ажраз праз месяц пасля першага ўдару стыхій. «Другое кола» бедстваў закруціла паўднёва-ўсходнюю частку тэрыторыі Віцебскай вобласці, дзе ў сямі раёнах, у Оршы і Віцебску надвор'е нарабіла бяды. Моцныя ліўневыя дажджы тут суправаджалі шквалістым ветрам да 18—21 метра ў секунду. У выніку былі пашкоджаны дахі 49 жыліх дамоў, адной школы, 60 вытворчых і сельскагаспадарчых пабудов, разбураны мост. Ужо 17—18 ліпеня нябёсы «расчыніліся» над Жыткавіцкім і Лельчыцкім раёнамі, дзе адпаведна было падтоплены 378 і 157 падворкаў, 159 і 68 дамоў, 22 тысячы і 10 тысяч сельскагаспадарчых угоддзяў.

Як заўважылі ў міністэрстве, з улікам апошніх разбурэнняў у Віцебскай вобласці, жылля і грамадскія будыні ў пацярпелых раёнах краіны адноўлены на 86,5 працэнта (засталося аднавіць 164 з 1221 будынка). Праўда, працягваюць заставацца падтопленымі поймажныя землі на рацэ Бярэзіна, участка Барысаў — Беразіно, рэках Убарць і Піч — прытоках Прыпяці. Чакаецца выхад вады на пойму на рацэ Гарынь у г. п. Рэчыца. Глыбіня затоплення поймаў рэк складае 7—55 сантыметраў.

СЛАВУТАСЦІ ЧАЧЭРСКА

Багатая гісторыя ў раённа-гарадскай вобласці Чачэрска Гомельскай вобласці. Яго наведвалі Аляксандр Пушкін, цырыльскі цар Аляксандр II і Павел I. Пабывалі тут і многія дзекабрысты — у Чачэрску жыла жонка Мураўёва-Апостала Ганна, якая была дочкай графа Захара Чарнышоў — генерал-губернатора, намесніка імператрыцы Кацярыны ў Беларусі. Чачэрск быў падараны графу Чарнышоў Кацярынай, дзе ён і пабудаванне сабе замак у 1773 годзе. У гэтыя ж гады будавалася і Праабражэнская царква. А ў 1774 годзе ў Чачэрску прыбыла імператрыца Кацярына і ўласнаручна асвяціла пабудаваную двух'ярусную цагляную царкву.

Абодва будыні — дом графа Чарнышоў і Праабражэнская царква, пабудаваныя італьянскімі майстрамі,

і па сёння захавалася ў Чачэрску.

НА ЗДЫМКУ: помнік XVIII стагоддзя Праабражэнская царква ў Чачэрску.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БелТА.

СЭЗ БЕЛАРУСІ

ІМКНУЦА Ў ЗОНЫ

Цяпер у Беларусі створаны тры свабодныя эканамічныя зоны (СЭЗ).

У пачатку ліпеня гэтага года на тэрыторыі СЭЗ «Брэст» зарэгістраваны ў якасці рэзідэнтаў 47 прадпрыемстваў. Гэта пакуль што самая буйная такая зона ў рэспубліцы. У ёй дзейнічае 27 фірм з замежнымі інвестыцыямі, агульнай аб'ём якіх — каля 90 мільёнаў долараў ЗША. Найбольш буйныя інвестары тут — Германія і Польшча. Аб гэтым паведамілі ў прэс-службе Міністэрства знешніх эканамічных сувязей.

Другая СЭЗ — «Гомель-Ратон». Яе аб'ём інвестыцый на пачатку ліпеня складае больш чым шэсць мільёнаў долараў. Трэцяя — СЭЗ «Гроднаінвест» яшчэ толькі пачынае развівацца. Дарэчы, з ініцыятывай стварэння яшчэ адной свабоднай эканамічнай зоны выступіў у Віцебскі аблвыканком.

НАМ ПІШУЦЬ

ЛЁСАМ ПАДАРАВАННЯ СУСТРЭЧЫ

Нядаўна прачытала кнігу Лідзіі Савік "Космас Беларуса" пра Барыса Кіта і столькі знайшла знаёмых прозвішчаў. Па-першае, у

Вільні жыве шмат вучняў Б. Кіта, а Пятро Новік з адной вёскі, адкуль і Барыс Кіт, з Агароднікаў, бацька Б. Кіта Уладзімір хрысціў Пятра Новіка і не толькі яго — недалёка ад мяне жыве Ганна Бялевіч (дзявочае прозвішча Друцько), яе таксама хрысціў Уладзімір Кіт. І Пятро Новік і Ганна Бялевіч шмат распавядалі пра мясціны, дзе прайшло дзяцінства вядомага вучонага, пра ягоных бацькоў. Яшчэ ў кнізе "Космас Беларуса" ёсць такі эпізод пра настаўніка Наваградскай гімназіі Міхаса Чатырку. "Міхась Чатырка з сям'ёй жыў у Любчы, прыгожым мястэчку над Нёманам, меў добры, прасторны дом... Па суседству з Чатыркамі стаяў дом Крупічаў, багатых гаспадароў, у дачку якіх Б. Кіт быў закаханы..." Я даўно сябрую з сям'ёй М. Рулінскага. Жонка Мікалая Рулінскага, Кіра Прохараўна, адна з дачок Крупічаў. А было іх у Прохара Крупіча чатыры: Анфіса, Марыя, Ларыса, Кіра і сын Міша. Іх бацька, Прохар, быў вельмі добры гаспадар, некалькі разоў ездзіў у Амерыку на заробкі, вярнуўся, пабудаваў вялікі на два канцы дом, трымалі

гаспадарку, пасля 1939 года ўсё было канфіскавана, а сям'ю вывезлі ў Краснаярскі край. Марыя і Ларыса скончылі Віленскую беларускую гімназію, а Кіра спачатку вучылася ў польскай школе, потым у беларускай. Марыя Крупіч разам вучылася і сябравала з Нінай Карсачанкай (першай жонкай Б. Кіта). У сямейным альбоме Рулінскіх ёсць шмат фотаздымкаў, дзе Марыя і Ніна разам, вучнёўскіх. Марыя Крупіч пасля вяртання з Сібіры працавала бухгалтарам у Любчы, завочна закончыла медыцынскі інстытут і да пенсіі працавала фармацэўтам у Любчы. Анфіса настаўнічала на Наваградчыне (дарэчы, фотаздымак спектакля Я. Купалы "Паўлінка", змешчаны ў кнізе А. Анішчыка "Наваградская гімназія" з архіва Анфісы, яна брала ўдзел у спектаклі, будучы вучаніцай гімназіі. Зараз ён знаходзіцца ў яе сына, які жыве ў Любчы).

Ларыса Крупіч закончыла афіцэрскую школу ў Рязані, служыла ў польскай дывізіі імя Т. Касцюшкі, дайшла да Берліна, зараз жыве ў Польшчы, вельмі заслужаны чалавек. Кіра пасля вяртання з Сібіры жыве ў Літве, да пенсіі працавала бухгалтарам на папяровай фабрыцы. Незвычайна цікавая жанчына, феноменальная памяць, гадзінамі распавядае пра дзяцінства ў Любчы, пра архітэктурную гарадку, пра нашу гісторыю, цікавых людзей, з якімі яе зв'язі лёс. Яе настаўнікам у Любчы быў Б. Рагуля. На сценах кватэры — прыгожыя карціны, вышытыя рукамі Кіры, розныя сурвэткі, дываны. Сапраўды, свет цесны. Я так удзячна лёсу за сустрэчы з цікавымі людзьмі, у якіх можна бясконца вучыцца, з якіх можна браць прыклад.

Леакадзія МІЛАШ, г. Вільнюс.

НА ЗДЫМКАХ: Марыя КРУПІЧ; дзяўчаты Ніна КАРСАЧАНКА (злева) і Марыя КРУПІЧ; Ларыса КРУПІЧ.

ШТО МОГУЦЬ НАШЫ СЕЛЕКЦЫЯНЕРЫ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

даркі, а таксама вучэбна-даследныя гаспадаркі ВНУ, якія размнажаюць гэтыя сарты, элітнае ж насенне перадаецца насенняводчым гаспадаркам.

Практычна ўсе створаныя ў Беларусі сарты, а таксама сарты замежнай селекцыі, перад тым, як іх размнажаюць і пускаюць на палі, праходзяць дзяржаўнае сартавое конкурснае выпрабаванне ва ўсіх абласцях рэспублікі. Арганізацыя сортавыпрабавання займаецца Камітэт па дзяржаўнаму выпрабаванню і ахове сартоў пры Міністэрстве сельскагаспадарчай прадукцыі. Сарты-пераможцы заносацца ў дзяржаўны рэестр сартоў і драўнінна-кустовых парод і запускаюцца ў вытворчасць у першую чаргу.

Амаль ва ўсіх раёнах рэспублікі створаны дзяржаўныя насенныя інспекцыі, якія ажыццяўляюць кантроль за тэхналогіяй вырошчвання насення, іх адпаведнасцю пасейным стандартам, а таксама абароне ад рознай фальсіфікацыі. Так, для атрымання добрага ўраджаю кукурузы прыдатны толькі гібрыды першага пакалення, які дазваляюць атрымаць не толькі зерне, але і зялёную масу. Гібрыды другога пакалення зерне дадуць, але яно будзе менш каштоўным і больш таным. Неаднаразова спыняліся спробы продажу замежнымі партнёрамі гаспадаркам краіны гібрыдаў другога пакалення пад выглядам высокасортнага зерня.

Цяпер фарміруецца Дзяржаўны рэестр вытворцаў і нарыхтоўшчыкаў насення, у які заносацца юрыдычныя і фізічныя асобы, што маюць неабходную матэрыяльна-тэхнічную базу, вопыт работы ў насенняводстве, кваліфікаваныя кадры і іншыя ўмовы, што дазваляюць выканаць усе аперацыі па тэхналогіі вытворчасці і рэалізацыі насення. У бліжэйшы час ім будуць выданы ліцэнзіі на права вытворчасці, нарыхтоўкі і рэалізацыю насення. Юрыдычныя і фізічныя асобы, не ўнесеныя ў даны рэестр, могуць вырошчваць насенне толькі для ўласных патрэб без права іх рэалізацыі.

Каардынацыю і дзяржаўнае рэгуляванне ў насенняводстве ажыццяўляе аддзел насенняводства Міністэрства сельскай гаспадаркі, якое ўзначальвае Мікалай Лазар. Па яго словах, пасля распаду Савецкага Саюза насенняводства, які і іншыя галіны народнай гаспадаркі, перажыло цяжкія часы. У Беларусь пайшоў патак насення неараянаванага, нізкай якасці, невядомага паходжання, з паніжанай усходжасцю, а то і зусім няўсходжэга, часта з фальсіфікаванымі дакументамі. На нізкапробнае насенне давалася добрая рэклама, якая нярэдка павялічвала аб'ёмы продажу зерня, але зусім не ўраджай.

Паступова Беларусь становілася месцам, куды іншыя краіны пачалі сьцітваць насенне, што падлягла утылізацыі, якая ва ўсім свеце з'яўляецца вельмі дарагой справай. З Еўропы і нават з ЗША ў краіну пайшоў сапраўдны канвеер нягоднага, пратраўленага, неўсходжэга насення. Так, італьянскі дабрачынны фонд пераслаў у Беларусь 75 тон насення пры ўмове, што наша краіна аплаціць кошт дарогі, што складала 8 тысяч долараў ЗША за 4 машыны. Перад тым, як прыняць падарунак, міністэрства запрасіла сертыфікат. У ім было ўказана, што ўсходжасць насення складае ад 40 да 60 працэнтаў. Пасля таго, як Беларусь ад насення адмовілася, італьянцы прапанавалі тое ж насенне бясплатна, аднак "падарунак" прыняты не быў. Аналагічная сітуацыя адбылася з 12 тонамі амерыканскага насення цукровых буракоў, якія ў парадку гуманітарнай дапамогі былі выдзелены для беларускай праваслаўнай царквы. Царква прадбачліва звярнулася ў Міністэрства сельскай гаспадаркі, праведзеныя даследаванні паказалі, па-першае, нізкую ўсходжасць амерыканскага насення, а, па-другое, іх заражанасць небяспечным сельскагаспадарчым шкоднікам, незафіксаваным на тэрыторыі нашай краіны.

Ва ўсіх развітых краінах насенняводства абаронена заканадаўча і вядзецца па ўстаноўленых правілах і нарматывах. Для таго, каб прывесці насенняводчы працэс у парадак і накіраваць яго ў правое рэчышча, былі распрацаваны і прыняты Законы Рэспублікі Беларусь "Аб патэнтах на сарты раслін" і "Аб насенні". Першы з іх забяспечвае

права ўладальніка сорта (селекцыянера, калектыву селекцыянераў) на аўтарства, якое ахоўваецца дзяржавай. Калі сорт створаны на асабістыя сродкі, яго аўтар з'яўляецца патэнтаўладальнікам, а калі ён працаваў па найму (навукова-даследная ўстанова, вышэйшая навуковая ўстанова, акцыянернае таварыства і інш.) і на стварэнне сорта выкарыстоўваў сродкі работадаўцы, то патэнт на сорт выдаецца работадаўцу. Таму насенне данага сорта выкарыстоўваецца толькі па дазволу патэнтаўладальніка. Патэнтаўладальнік абавязаны зарэгістраваць свой сорт у рэестры ахоўваемых сартоў, пасля чаго даны сорт будзе знаходзіцца пад прававой абаронай на працягу 25 гадоў.

Закон Рэспублікі Беларусь "Аб насенні" накіраваны на забеспячэнне дзяржаўнага кантролю за вытворчасцю, нарыхтоўкай, рэалізацыяй і выкарыстаннем насення, для чаго ўведзены Дзяржаўны рэестр сартоў і драўнінна-кустовых парод (адзіны банк даных), у які будуць заносіцца лепшыя па прадукцыйнасці і гаспадарчай каштоўнасці сарты і пароды сельскагаспадарчых, плодова-ягаданых, дэкарэтыўных, кветкавых, лясных і лекавых культур. Даны рэестр ужо сфарміраваны на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь, і да выкарыстання ў вытворчасці дазваляюцца толькі занесеныя ў яго сарты і пароды.

Рэспубліка Беларусь уваходзіць у Міждзяржаўны каардынацыйны савет па пытаннях насенняводства СНД, а таксама пастаўляе на рынак СНД і іншых дзяржаў сартавое насенне зерневых, бабовых, грэхчы, бульбы, ільну і іншых культур. Беларускае насенне купляюць Калінінградская, Смаленская, Бранская, Калінінская, Цвярская і іншыя вобласці Расіі, а таксама Літва, Латвія і Малдова. Акрамя таго, сарты беларускай селекцыі праходзяць дзяржаўныя выпрабаванні ў Германіі, Англіі, Польшчы, Швецыі і іншых краінах. Так, бульба сорту "Вярба" ў час дзяржаўных выпрабаванняў у Швецыі па ўраджайнасці і выхату крухмалу заняла першае месца, а ў Германіі добра прыжыўся шэраг сартоў вузкалісцевыя лубіны. Сумесна з замежнымі фірмамі вядзецца работа па стварэнню новых сартоў. З нямецкай фірмай "КВБ" створаны ўжо раянраваны сарты цукровых буракоў (напрыклад, сорт "Кавебел"), з дацкай фірмай "Даніска Сід" — сарты "Белдан" і "Данібел", сумесна з малдаўскай фірмай "Парумбень" створаны новыя сарты кукурузы — гібрыды "Бемо 181СВ", "Бемо 160МВ", "Бемо 210СВ".

Для насенняводства гароднінных, кветкавых, лекавых культур і забеспячэння насеннем патрэб насельніцтва ў Беларусі створана і дзейнічае навукова-вытворчае аб'яднанне "Элітнасасеннявод", у якое ўваходзяць БелНДІ агародніцтва, 17 насенна-гаспадарак, 5 дзяржаўных абласных і адно арэднае прадпрыемства "Сортанасеннегародніна". Праз сетку магазінаў гэтага аб'яднання прадаецца насельніцтву да 80 працэнтаў насення. Аднак з-за слабай матэрыяльна-тэхнічнай базы, недахопу сховішчаў, тэхнікі, абсталявання, ліній дапрацоўкі, падрыхтоўкі і расфасоўкі насення, а таксама састарэлых тэхналогій вырошчвання, ва ўмовах Беларусі насенняводства агароднінных, кветкавых і іншых культур развіта недастаткова, і таму насенне многіх культур даводзіцца завозіць з-за мяжы. Паколькі ў апошнія гады павялічыўся попыт насельніцтва на насенне, Міністэрства сельскай гаспадаркі стала выдаваць дазвол на іх увоз акцыянерным таварыствам і прыватным прадпрыемствам. Гэта дало магчымасць задаволіць патрэбы ў насенні як па аб'ёмах, так і па асартыменце на пасей 1998 года для многіх падсобных гаспадарак, дачных кааператываў і насельніцтва.

Вытворчасцю элітнага насення на сёння займаюцца не толькі эксперыментальныя базы і элітныя гаспадаркі, але таксама фермерскія гаспадаркі і іншыя аб'яднанні. Займацца насенняводствам і рэалізацыяй насення можа любы жадаючы пры ўмове, што ён унесены ў дзяржаўны рэестр вытворцаў, нарыхтоўшчыкаў насення, а таксама будзе захоўваць тэхналогію яго вырошчвання. Абавязковай умовай для атрымання дазволу займацца насенняводствам з'яўляецца наўнясць зямлі, якаснага насення, тэхнічных сродкаў, а таксама ўгнаенняў і сродкаў аховы насення.

Вераніка ЧАРКАВА.

«КАНТАКТЫ І ДЫЯЛОГІ» № 5

Адкрываецца часопіс артыкулам Валерыя Болбаса, дацэнта Магілёўскага педагагічнага інстытута "На скрыжаванні еўрапейскіх павеваў: маральны ідэал у педагагічнай думцы Беларусі эпохі адраджэння". Звяртаючыся да творчай спадчыны такіх выдатных паэтаў і асветнікаў як Мікола Гусоўскі, Ян Ліцыйні Намыслоўскі, Сімяон Полацкі, Францішак Скарына, Сымон Будны аўтар зазначае: "Пры сцвярдзэнні годнасці і самакаштоўнасці кожнага чалавека беларускія мысліцелі XVI стагоддзя ў процівагу хрысціянскаму касмапалітызму сярэднявечнага не маглі не ўсведамляць

неабходнасць усталявання ў людзей пачуццяў гонару, любові да Радзімы, яе народа. Педагагі-асветнікі лічылі, што натуральная сувязь людзей з "мілай старонкай", "родным кутком" не толькі не перашкаджае, а наадварот, павінна ўмацоўваць унутраную маральна-духоўную пазіцыю выхаванцаў. Гэтым значна паглыбляліся і дапаўняліся мэты маральнага выхавання, істотна ўзбагачаўся маральны ідэал у тагачаснай педагагічнай думцы Беларусі". Само паняцце маральнага ідэала брала пачатак у народна-выхаваўчых поглядах, ідэях і назвапашаным вопыце, грунтавалася на

антычным уяўленні аб гарманічным развіцці асобы, было прасякнута ідэямі хрысціянскай зтыкі. "Літаратурны рух беларускай эміграцыі" — першая частка артыкула Лявона Юрэвіча, даследчыка гісторыі беларускай, найперш эмігранцкай, літаратуры. Аўтар у сваёй працы выходзіць з таго, што сёння з'явілася патрэба асэнсаваць літаратуру, створаную за межамі Бацькаўшчыны як арганічную частку беларускай літаратуры, а не яе адгалінаванне, не як асобную плынь, і ўбачыць літаратуру замежжа не як дзейнасць асобных пісьменнікаў на

эміграцыі, а як літаратурны рух. Аналізу падлягае літаратурны рух павянанай хвалі беларускай эміграцыі. Найбольш колькасная яна стварыла свае духоўныя каштоўнасці, у тым ліку і літаратуру, знаходзячыся ў лагерах ДП і асноўных краінах рассялення — у Германіі, ЗША, Англіі, Канадзе, Францыі, Аўстраліі. Канстанцін Усавіч кіруе музеем-лабараторыяй Францішка Скарыны Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта, які носіць імя славянскага беларускага асветніка. Расказваючы аб дзейнасці музея-лабараторыі ("Каб стаць сусветным цэнтрам скарыназнаўства"), аўтар распавядае пра свае цяжкасці і праблемы, меркаванні, што трэба зрабіць, каб падняць значнасць і мець

большую карысць ад гэтай установы. Цікавае ўяўляе "Невядомы ліст пра рассяленне беларусаў", з якім чытачоў знаёміць Аляксей Каўка. Гэта ліст "кагосьці з двух Бялыніцкіх-Біруляў", — мастака ці яўцкага камісара — пра этнаграфічную характарыстыку "беларускага племя". Копія ліста знята аўтарам многа гадоў назад у Ленінградскім архіве АН, сярэд папер акадэміка Яўхіма Карскага. У раздзеле "Беларускае замежжа" пад рубрыкай "Старонкі будучага даведніка" расказваецца пра нашых землякоў Аляксандра Гзоўскага, рускага польскага пісьменніка і журналіста, жывапісца Пётру Мірановіча.

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.)

еўскае марское вучылішча. Бацька, развітваючыся з сынам, гаварыў: "Служы Айчыне верна і аддана, змоладу даражы сваім чэсным імем. Чэснае імя — адзіны здабытак, які я пакідаю табе ў спадчыну, і за тое ваенне не судзі..."

Бацька гаварыў праўду. Ён сапраўды нічога не меў, акрамя добрага імя, і, паміраючы, пакінуў у спадчыну сыну адзіную каштоўнасць — паліянічую стрэльбу. Праз многа гадоў, запыняючы чарговы "Фармулярны спіс аб службе і годнасці", флігель-ад'ютант імператарскай саіты капітан 1 рангу Аляксандр Іванавіч Казарскі ў графе, ці мае за сабою, за бацькамі ці, калі жанаты, за жонкаю маентак, напіша: "Не маю".

Нікалаеўскае вучылішча рыхтавала для Чарнаморскага флоту афіцэраў з дваран і штурманаў з "больш з нізкіх класаў". У пачатку XIX стагоддзя, калі там вучыўся Казарскі, гэтае вучылішча было адной з лепшых ваенных навучальных устаноў Расіі. Выкладчыкі вучылі будучых маракоў матэматычным і навігацыйным навучкам, гісторыі, географіі, італьянскай, грэчаскай і турэцкай мовам.

Хутка прайшлі гады ў вучылішчы, вучэбныя паходы на брыганціне "Міхаіл". Хоць і галадаў юны марак, але вучобу не кідаў. Нарэшце 14 лютага 1814 году да прыйшло ўзвядзенне ў мічманы. Было Аляксандру тады ўсяго 14 гадоў! Па дакументах, праўда, значылася 16, але два гады ён сабе проста прыпісаў, каб хутчэй стаць мічманам.

Казарскі спачатку плаваў на брыганцінах, потым 3 гады камандаваў на Дунаі атрадам грабных суднаў. На Дунаі папрасіўся добраахвотна, мяркуючы, што на пагранічнай раэц становішча бліжэй да баявога, чым на Чорным моры. Аднак служба тут была самай звычайнай, мірнай. А Казарскі рваўся ў бой. І калі нарэшце праз тры гады яго вярнулі на Чарнаморскі флот, ён напісаў маці (бацька да таго часу ўжо памёр): "Служба на Дунаі занадта бяспечная, каб праславіць Айчыну".

Пасля пыльнага і душнага Ізмаіла — зноў Севастопаль з яго блакітнай ззяючай бухтай і белакрылымі караблямі. Казарскі служыў на фрэгате "Яўстафі", шхуне "Севастопаль", лінкоры "Імператар Франц". Матросы любілі свайго камандзіра, што здаралася нячаста ў тыя часы, калі матросаў з прыгонных і афіцэраў-дваран падзяляла не толькі глыбокая службовая, але і пераадольная саслоўная бездань.

...Надышоў 1828 год. Зноў руска-турэцкая вайна, адна з многіх войнаў Расіі супраць Турцыі. У пачатку вайны лейтэнант Казарскі камандаваў транспартам "Сапернік", але і на ім дабіўся баявых удач. За храбрасць пры ўзяцці Анапы яго ўзвялі ў капітан-лейтэнанты, а за мужнасць пры асадзе балгарскай Варны ўзнагародзілі залатою шабляю.

У канцы 1828 года камандуючы Чарнаморскім флотам адмірал А. Грэйг назначыў Казарскага камандзірам брыга "Меркуры", што значыўся ў крэйсерскім атрадзе эскадры для дзораў і разведкі. Плаванне пад самым носам турэцкага флоту ля Басфора было не жартоўнай справай. "Меркуры" даводзілася на ўсіх парусах ўцякаць ад праціўніка, які кідаў у пагоню за смельчаком самыя буйныя і хуткасныя караблі. Казарскі падыходзіў пад абстрэл берагавых батарэй, спакойна адзначаў размяшчэнне турэцкіх гармат. Бясстрашша, з якім ён маневраваў пад жорсткім агнём праціўніка, яшчэ больш умацоўвала яго аўтарытэт сярод матросаў і афіцэраў.

14 мая 1829 года над морам вісеў густы туман, ішоў дождж. Раптоўна на невялікай прасторы туман рассяяўся і Казарскі заўважыў турэцкія караблі. Пад усімі парусамі яны ішлі па праліву, накіроўваючыся ў Чорнае мора. Трэба было адыходзіць, але Казарскі працягваў збліжацца з

праціўнікам. Гэта не было браватай. Спатрэбіўся некаторы час, пакуль караблі зблізіліся настолькі, што стала магчымым больш дакладна вызначыць варожыя сілы. Калі "змрочнасць" зусім рассяялася, Казарскі пералічыў турэцкія караблі, адкуль таксама пільна назіралі за "Меркурыем". "Шэсць лінкораў, два фрэгаты, два карветы, брыг і яшчэ... усяго чатырнаццаць. Флот, панове!" — падсумаваў Казарскі, апускаючы падзорную трубу і звяртаючыся да сваіх афіцэраў.

Казарскі не падаваў віду і ўсё ж быў устрывожаны. Ён ведаў, што многія караблі турак, выбудаваныя французамі, — выдатныя хадакі і ўцячы ад іх не так проста. На турэцкім флагмане паднялі сігнал "легчы ў дрэйф" і толькі два лінкоры пад адміральскімі флагамі, паставішы дадатковыя парусы, прыбавілі ход. Астатнія караблі засталіся чакаць, калі іх адміралы альбо прывядуць "Меркурыя" ў палон, альбо вярнуцца з перамогай, патапіўшы рускі брыг. Ніхто на

турэцкіх караблях не сумняваўся ў лёгкай перамозе, настолькі вялікай была перавага ў сілах.

Турэцкія караблі паступова набліжаліся. На 110-гарматным лінкоры "Селіміе" разьвіваўся флаг капудан-пашы, камандуючага турэцкім флотам; 74-гарматны "Рэал-бей" ішоў пад флагам малодшага флагмана.

Казарскі ўжо выразна разумей: будзе бой... 184 гарматы супраць 18, але з улікам розніцы ў калібры на адну каранаду брыга прыпадала не менш трыццаці турэцкіх гармат. Ды і колькасная перавага ў людзях — на аднаго матроса "Меркурыя" не менш дваццаці турак. З кожнага турэцкага карабля можна дзесяць "Меркурыяў" зрубіць. Такага яшчэ ніколі не бывала ў марскіх баталіях... Як тут дабіцца перамогі? Трэба маневраваць, увесь час маневраваць. Трапны агонь па самых слабых месцах варожых караблёў і хуткі манеўр павінен вырашыць справу.

...Матросы "Меркурыя" па чарзе спускаліся ўніз, аправаючы па звычай чыстыя кашулі. Афіцэры апрапаналі ў парадныя мундзіры. Неўзабаве і на камандзіры брыга заззялі залачоныя эпалеты.

Між тым адлегласць паміж караблямі настолькі скарацілася, што ядры, якія клаліся раней за кармой, цяпер са свістам пераляталі цераз брыг. Абмеркаваўшы становішча з афіцэрамі, Казарскі загадаў падаць вахценны журнал і зрабіў запіс: "На офіцэрском Совете мы аднодушно положили драться до последней крайности, и если ли будет сбит рангоут, или в трюме вода прибудет до невозможности откачиваться, то свалившись (зблізіўшыся ўшчыльную — В. Я.) с каким-нибудь кораблем, тот, кто будет еще в живых из офицеров, выстрелом из пистолета должен зажечь крюйт-камеру" (асабліва ахоўваемае ў парусным флоце памяшканне для боепрыпасу — В. Я.).

А пяты гадзіне туркі падышлі пад самую карму рускага брыга.

"Селіміе" пакаціўся ў адзін бок, "Рэал-бей" — у другі, нібыта беручы брыг у абцугі. Казарскі даўно ўжо загадаў намер турак, але ён нічога не мог зрабіць — парусы "Меркурыя" абвіслі — вецер пайшоў наверх, напаяняючы парусы варожых лінкораў. Туркі паставілі рускі брыг "у два агні" — "Селіміе" біў па "Меркурыю" правым бортам з 55 гармат, а "Рэал-бей" 37 гарматамі левага борта. Яны ва ўпор стралялі ўсім, чым толькі можна было зараджаць гарма-

ты: ядрамі, двойнымі снарадамі, злучанымі панцугамі для паражэння парусоў і снасцей (кніпельямі), карцеччу, запальнымі снарадамі. Нізавы вецер раптам памалеў. Імгненна ацаніўшы абстаноўку, Казарскі скамандаваў: "Поўны наперад!". "Меркурыя" выслізнуў з вогненых ціскаў.

Туркі, не адразу гэта заўважыўшы ў дыме, працягвалі весці агонь. "Селіміе" ва ўпор расстрэльваў "Рэал-бея", а адтуль старанна папілі па свайму флаг-

ману. Крыкі і пракляцці на турэцкіх караблях суправаджаліся вясёлым смехам на палубе "Меркурыя".

І зноў турэцкія караблі дагналі рускіх. Туркі ўсё яшчэ спадзяваліся, што, не вытрымаўшы агню, "Меркурыя" здасца, спусціць флаг. Карабель капудан-пашы падышоў зусім блізка. Казарскі даў каманду кананірам біць па ватэр-штагам "Селіміе" — трывалым канатам, што ўтрымліваюць знізу парусную аснастку. І калі іх перабіць, усе снасці тут жа ўзляццяць наверх, а матчы пойдуча хадунцом і рухнуць. Тут ужо туркам будзе не да змагання. І неўзабаве на "Селіміе" раздаўся аглушальны трэск, усе снасці сталі падаць і грымець. Гэты поспех нібыта акрыліў каманду "Меркурыя". Турэцкаму флагману было нанесена яшчэ некалькі адчувальных пашкоджанняў па корпусе, а ад аднаго трапнага ядра затрашчала і рухнула сярэдняя мачта. "Селіміе", з нахіленым корпусам, лёг у дрэйф.

Камандзір "Рэал-бея", раззлаваны беспаспяховым боем і выхадам са строю "Селіміе", зрабіў асобы манеўр. Яго карабель, даганяючы "Меркурыя", кідаўся то ў адзін бок, то ў другі, пасылаючы па брыгу з кожным паваротам да трыццаці ядраў, — стралялі пушкі аднаго борта. Здалёк магло здацца, што вялікі турэцкі карабель пусціўся ў нейкія п'яныя скокі: паварот, залп правым бортам; паварот, залп левым бортам...

Канчаткова страціўшы прысутнасць духу, туркі перайшлі на карцеч — асколкі залп-барабанілі па парусах, сталі падаць на палубу. Казарскі не звяртаў увагі на гэты металічны град, нягледзячы на раненне ў галаву. Каранады "Меркурыя" ад няспынай палыбы адна за адной выходзілі са строю. Турэцкі адмірал заўважыўшы, што агонь рускіх слабее, падыходзіў усё бліжэй.

І тут Казарскаму паведамілі, што порах у крюйт-камеры на

зыходзе, а праз прабоіну ў кубрыку ніжэй ватэрліні няспына прыбывае вада. "Трэба, каб кананіры стралялі ўдала, а я дапамагу ім, — вырашыў Казарскі, — мы самі падыдем на пісталетны выстрал. Больш нам чакаць няма чаго і спадзявацца больш няма на што. Наперад, на пісталетны выстрал! Сябры кананіры, за вамі справа!" Голас камандзіра гучаў бадзёра, усяляючы ўпэўненасць у сэрцы матросаў.

Грозна набліжаўся рускі брыг да "Рэал-бея". Пабіты і з маўклі-

вымі гарматамі. На турэцкім караблі ўзнялася неверагодная паніка. Туркі, нарэшце, зразумелі: "Меркурыя" зараз счэпіцца з імі і ўзарвецца разам з "Рэал-бея". Звар'яцелыя ад страху туркі пачалі ў паніцы скакаць за борт. Афіцэры і матросы "Меркурыя" моўчкі паглядвалі на свайго капітана.

І вось надышла зручная хвіліна — цяпер справу вырашаць альбо гарматы брыга, альбо пісталет на парахавым складзе. Раздаўся залп "Меркурыя", і зноў закрычалі ад жаху туркі. Ядры перабілі фок-мачту турэцкага лінкора. Рухнулі парусы — асноўныя і дадатковыя, якія туркі паставілі, даганяючы "Меркурыя". Другі карабель непрыяцеля таксама выйшаў з бою і лёг у дрэйф.

"Меркурыя", прайшоўшы ўшчыльную каля "Рэал-бея", узяў курс на Севастопаль... Прайшоў каля дванаццаці гадзін, як туркі пагналіся за брыгам, і чатыры гадзіны з пачатку жорсткага бою. Праз некалькі дзён газета "Одесский вестник" напіша: "Подвиг сей таков, что не находим другого ему подобного в истории мореплавания. Он столь удивителен, что едва можно оному поверить. Мужество, неустранимость и самоотвержение, оказанные при сем случае командиром, офицерами и экипажем "Меркурия", славное тысячью побед обыкновенных".

"Меркурыя" ішоў на злучэнне з эскадрай, ледзь трымаючыся на плаву. Толькі ў корпусе маракі налічылі дваццаць дзве прабоіны, каля 300 пашкоджанняў аказалася ў паруснай аснасты. Вада ў трумы няумольна прыбывала, і Казарскаму давялося паставіць на помпы амаль усю каманду.

Раніцай 15 мая "Меркурыя" сустрэўся з эскадрай Чарнаморскага флоту, некалькі караблёў з гонарам правялі гераічны брыг да бліжэйшай гавані — Сізопаля.

Перамога "Меркурыя" вельмі засмуціла турак, а ў Расіі ваклікала ўсеагульную радасць. На рускім брыгу былі забіты 4 матросы, а страты, панесеныя непрыяцелем, вылічваліся сотнямі. Але ганьба паражэння, нанесеная рускім брыгам двум турэцкім лінкорам, была невымернай.

Усе афіцэры "Меркурыя" былі ўзнагароджаны ордэнамі і ўзведзены ў наступныя чыны. Казарскі быў ўзнагароджаны ордэнам Святога Георгія 4-й ступені і стаў капітанам 2-га рангу. Усе "ніжнія чыны" атрымалі Георгіеўскія крыжы, усім афіцэрам і матросам была назначана пенсія. Найвышэйшым указам "Меркурыю" прысвойваўся кармавы Георгіеўскі флаг — вышэйшая ўзнагарода на рускім флоце. Казарскі атрымаў таксама званне флігель-ад'ютанта і быў уключаны ў спісу расійскага імператара. Праддзівалася таксама "по приходе брига в ветхость заменить его новым, продолжая сие до времен позднейших, дабы память знаменитых заслуг брига "Меркурия" и его имя во флоте никогда не исчезли, и, переходя из рода в род на вечные времена, служили примером потомству". Назва "Памяць Меркурыя" прысвойвалася шэрагу караблёў Чарнаморскага флоту: цяпер у складзе Чырванасцяжнага Чарнаморскага флоту Расіі маюцца марскі тральшчык "Казарскі" і гідрграфічнае судна "Памяць Меркурыя"...

Капітан 2-га рангу Казарскі,

здаўшы "Меркурыя" на "пачынку", камандаваў фрэгатам, пачынаў у Англіі для азнаямлення з каралеўскім флотам, затым, ужо ў чыне капітана 1-га рангу, прайшоў па рэках і азёрах з Белага мора да Ладажскага возера, даследуючы магчымасць арганізацыі найкарацейшага воднага шляху з Пецярбурга ў Колу (Мурманск), мінуўшы Скандынаўскі паўвостраў; праз 100 год праект Казарскага быў ажыццёўлены і стаў вядомым як "Беламорска-Балтыйскі канал". Не

раз і не два з аказіяй Казарскі наведваў сваё мінае сэрцу Дуброўна. З восні 1832 года ў Адэсе Казарскі рыхтаваў да паходу на Басфор дэсантныя караблі для адмірала М. Лазарава. Ужо 13 сакавіка 1833 года ён дакладваў начальніку Галоўнага марскога штаба А. Меншыкаву аб пасляховым выкананні найвышэйшага даручэння.

Праз тры месяцы, 16 чэрвеня 1833 года капітан 1-га рангу А. Казарскі раптоўна памёр...

Праз паўтара месяца пасля смерці Казарскага пачаўся збор сродкаў на помнік у Севастопалі. Грошы па падпісы ішлі ад марскіх афіцэраў, што служылі на Чорным і Балтыйскім, Белым і Ахоцкім морях, з Камчаткі і з многіх іншых месцаў неабласкай Расіі. Неўзабаве помнік быў адкрыты. Яго аўтар — акадэмік архітэктуры А. Брулоў (1798—1877), брат славутага жывалісца Карла Брулова. Матэрыял помніка — бронза, чыгун, інжэрманскі камень. На пастаменце — антычнае судна трырэма, барэльфы А. Казарскага, Нептуна, Меркурыя і Нікі.

Гераічная гісторыя брыга "Меркурыя" уразіла фантазію пранікнёнага паэта марской стыхіі, жывалісца І. Айвазоўскага, і ў 1848 годзе ён стварыў вядомую карціну "Брыг "Меркурыя" пасля перамогі над двума турэцкімі суднамі сустракаецца з рускай эскадрай". Вось ужо 150 год гэтае палатно пастаянна экспануецца ў Рускім музеі Пецярбурга. На схіле год, у 1892-м, Айвазоўскі зноў вярнуўся да сваёй любімай тэмы і стварыў манументальнае палатно "Брыг Меркурыя", атакаваны двума турэцкімі караблямі" (Дзяржаўная карцінная галерэя І. Айвазоўскага ў Феадосіі). Карціна вельмі кананічная ў кампазіцыйных і каларыстычных адносінах. Рух караблёў як бы разгорнуты па дыяганалі, і гэта дазваляе адразу ахапіць вокам поле бою. Мостак знайшоў цудоўныя суадносіны сіне-блакітных тонаў мора з шэра-жамчужнымі адценнямі неба — на іх фоне выразна відаць серабрыста-белыя, напоўненыя ветрам парусы баявых караблёў.

У гэтым годзе Чарнаморскі флот Расіі ўвесь Севастопаль урачыста адзначаюць 200-годдзе з дня нараджэння Аляксандра Казарскага. У Беларусі помняць і шануюць свайго суайчынніка. Яго жыццё было кароткім, але яркім і гучным, як выстрал каранады брыга "Меркурыя".

Валерый ЯРМОЛЕНКА,
доктар геаграфічных навук.

НА ЗДЫМКАХ: помнік А. Казарскаму ў Севастопалі; карціна І. Айвазоўскага "Брыг "Меркурыя", атакаваны двума турэцкімі караблямі".

З КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

ГІСТАРЫЧНЫ АНЕКДОТ

Радзіма гісторыка Льва Казлова — вёска Ліцвінкі, што ў Кобрынскім раёне. Нагадваючы пра гэта, заўважу, што яшчэ ў 1987 годзе ў сааўтарстве з Н. Пліско выдаў Леў Казлоў гісторыка-эканамічны нарыс «Кобрын». Займаючыся ў асноўным гістарычнай картаграфіяй, гістарычным краязнаўствам, вучоны ва ўсе гады рупіўся пра тое, каб гісторыя, доследы па нашай мінуўшчыне становіліся здабыткам масавага чытача, тых людзей, хто не абавязкова трымае дома падручнікі. Мо таму і зараз, з'яўляючыся прэзідэнтам фірмы «Арты-фэкс», будучы гапоўным рэдактарам фундаментальнага выдання «Вялікі гістарычны атлас Беларусі», рэдагуе яшчэ і часопісы «Падарожнік» і «Наш край».

Адзін з цікавых і прыкметных праектаў Льва Казлова — кніга «З дазволу караля і вялікага князя». У свой час — у 1992 годзе — яна пабачыла свет у выдавецтве «Полымя». Сёлета перавыдадзена выдавецтвам «Арты-фэкс». З анаталіі да кнігі, якая сапраўды адрасавана шырокаму колу чытачоў: «Набыўшы гэтую кніжку, чытач зможа зрабіць цікавае падарожжа ў мінуўшчыну, дзе нецярпліва чакаюць вядомыя і невядомыя гістарычныя асобы, што існавалі на самай справе, але з якімі здараліся малаверагодныя ці неверагодныя падзеі. Гэта значыць, што вам у рукі трапіла другое выданне беларускіх гістарычных анекдотаў». Кніга падзелена на наступныя раздзелы — «Усмешкі між летапісных радкоў», «Прыправа да гуманізму», «Рыцары еўрапейскай Сарматыі», «Дасціпны люд паспаліты», «Каранаваныя снапы», «Ад Яся да Стася», «Што дазволена Радзімілу». Ужо назвы раздзелаў тэматычна, храналагічна акрэсліваюць аўтарскі выбар.

Анекдоты, выразна адлюстроўваючы час, носяць і

пэўны выхаваўчы характар. Ад гістарычных анекдотаў, напоўненых, безумоўна, іроніяй і самаіроніяй, патыхае цяплом, святлом, дабрывенню. Няма ў анекдотах жорсткасці, злосці. У якасці прыкладу — некалькі анекдотаў з раздзела «Дасціпны люд паспаліты».

...Па дарозе, што вяла да горада, ехаў верхам на кані шляхціч. А быў ён таўшчэзны, з-за гэтага конь увесь час збіваўся на павольную ходу. Вечарэла і трэба было спяшацца, бо гарадскія вароты на ноч звычайна зачынялі, а тады колькі ні прасі — не прапускаць.

Калі да брамы было ўжо зусім недалёка, насустрач нашаму верхніку трапіў селянін на возе, які вяртаўся дадому.

— Паслухай, — звярнуўся да яго шляхціч, — ці змагу я ўехаць у горад?

Селянін, аглядзеўшы ўважліва фігуру сустрачнага, адказаў:

— Я дык з фурай сена праехаў, думаю, ваша мосць неяк праціснецца.

...У краму залезлі злодзеі і выцягнулі адтуль усё, што мела вартасць. Пад канец дзеяння, якое ажыццяўляецца звычайна ўначы, сюды падышоў цэхмайстар з вартай. Яны рабілі апошні абход горада, калі іх увагу прыцягнулі адчыненыя дзверы крамы і нейкі чалавек у сярэдзіне.

— Што тут за справы такія? — прагрымеў цэхмайстар.

— Шаноўны пане, — зараз жа адгукнуўся злодзеі, узяўшы ў рукі мятлу, — вось, прыбіраю. Памёр наш гаспадар, дык трэба ўсё было вынесці ў пакой...

— Але ж не відаць нікога, хто б плакаў па нябожчыку, — няўпэўнена заўважыў прадстаўнік улады.

— О, пане, плач пачнецца раніцою.

Але, вядома ж, аснову кнігі складаюць зусім не побытавыя анекдоты, а саркастычныя,

іранічныя ілюстрацыі да жыцця, дзейнасці вядомых гістарычных асоб. Працай Льва Казлова з аднолькавым поспехам можна карыстацца і ў школе, і ў мастацкай самадзейнасці.

Прадмову да кнігі Льва Казлова напісаў вядомы беларускі пісьменнік Уладзімір Някляеў. Заўважыў ён, між іншым, і наступнае: «Мяркую, не мне аднаму ў гэтым свеце даводзілася чуць пра тое, нібыта ў беларусаў няма ўласнай сваёй гісторыі. Скуль і з чаго такое меркаванне? Не ў апошняю чаргу з таго, што шмат якія бліскучыя старонкі менавіта беларускай гісторыі напісаны палякамі, рускімі, літоўцамі, украінцамі — як свае. Адпаведна напісанаму яны і ўспрымаюцца, а мы ўсё неяк толькі самыя для сябе і лічымся першадрукарамі.

Не гісторыі нам бракуе, якой хапіла б на некалькі народаў, а напісанага пра яе. І перш за ўсё — напісанага ў жанры міфатворчасці: лёгкага, займальнага, рамантычнага, неверагоднага... У французцаў гэта ёсць, таму ўсе іх семнаццаць Людовікаў, хоць аднаму яны самі ж галаву адсеклі, з імі і сёння як жывыя, а тры нашых Жыгімонты паміж нас мёртвыя».

Сапраўды, рамантык Уладзімір Караткевіч зрабіў для вяртання гістарычнай свядомасці шматкратна больш, чым многія гісторыкі разам узятыя. Дык мо і кніжачка Льва Казлова «З дазволу караля і вялікага князя» таксама істотна паўплывае на гістарычнае, нацыянальнае, духоўнае выхаванне айчыннага чытача. Будзем спадзявацца на гэта. Як і на тое, што ўжо наступнае выданне кнігі Льва Казлова пабачыць свет шмат большым, чым зараз, тыражом. Пакуль жа «Арты-фэкс» выпусціў толькі 300 асобнікаў «З дазволу караля і вялікага князя».

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ.

1998-ы — ГОД АДАМА МІЦКЕВІЧА

У старажытным Навагрудку ўсё гаворыць аб маючым адбыццём 200-годдзі з дня нараджэння Адама Міцкевіча. Горад добраўпарадкаўваецца, сцелецца новая тратуарная плітка, да месцаў, звязаных з імем паэта, пракладваюцца камунікацыйныя ідуць рэстаўрацыйныя работы на Замкавай гары. Штодзённа ў старадаўні горад прыбываюць сотні турыстаў з Беларусі, іншых краін СНД, Літвы, Польшчы. Гараджане, работнікі музеяў стараюцца іх як мага лепш сустрэць, экскурсаводы раскажваюць пра вялікага паэта на многіх мовах свету.

НА ЗДЫМКАХ: адзін з скульптурных партрэтаў паэта ў Навагрудскім музеі Адама Міцкевіча; ля ўваходу ў музей заўсёды шматлюдна.

Фота Рамана КАБЯКА, БелТА.

МАЛАВЯДОМАЕ ІМЯ

ПРА БЕЛАРУСЬ
ПА-ФРАНЦУЗСКУ

У нашай краіне імя Лявона Рыдлеўскага, аўтара грунтоўнай манаграфіі пра Беларусь пад назвай «BIELORUSSIE. Aperçu sommaire de l'Histoire de la Nation bielorussienne et du mouvement de Liberation Nationale» (Dip. L. Rydlevsky, ancien combattant volontaire de l'armee bielorussienne (1920), de l'armee francaise (1939)), сёння ведае хіба што вузкая кола спецыялістаў па беларускай эміграцыі. Аднак гэты чалавек зрабіў сапраўды шмат у справе пашырэння інфармацыі аб нашай Бацькаўшчыне па ўсім свеце.

Біяграфія Л. Рыдлеўскага заслугоўвае асаблівай увагі, бо ён пражыў неардынарнае жыццё, багатае на прыгоды, дзіўныя падзеі. Нарадзіўся ў мястэчку Ульянавічы, размешчаным у Сенненскім раёне Віцебскай вобласці, 2 кастрычніка 1903 года. Бацька Лявона працаваў акцызным чыноўнікам. Цікавасць хлопчыка да беларускага друкаванага слова ўзнікла ў час чытання газеты «Наша ніва», якую выпісвала тады сям'я Рыдлеўскіх. У працэсе выхавання ў Л. Рыдлеўскага ўзмацнілася пачуццё нацыянальнай годнасці. Таму ў 1920 годзе ён стаў удзельнікам

Слуцкага вызвольнага паўстання. Лявон напісаў пазней успаміны пра свае тагачасныя баявыя падзвігі...

Пасля заканчэння Віленскай беларускай гімназіі, у якой Л. Рыдлеўскаму ўдалося атрымаць сярэдняю адукацыю, будучы адраджэнскі дзеяч накіраваўся вучыцца ў чэшскую Прагу. Скончыў там у 1928 годзе аграрна-эканамічны факультэт Політэхнічнага ўніверсітэта з пасведчаннем «інжынера аграрна-эканамічных навук», год вывучаў сельскагаспадарчую эканоміку на эканамічным факультэце гэтай жа ВНУ. А ў 1929 годзе Л. Рыдлеўскі пераехаў у Францыю. На Бацькаўшчыну ён больш ніколі не вяртаўся.

Л. Рыдлеўскі-эмігрант разгарнуў шырокую грамадскую дзейнасць — стварыў беларускія асяродкі ў гарадах Верпелле, Парыж і інш. З пачаткам другой сусветнай вайны ўвайшоў у шэрагі байцоў французскага Супраціўлення: ваяваць давялося на поўдні Францыі.

Пасля вайны займаўся навукай, згаданую вышэй інфармацыйную кнігу пра Беларусь выдаў у Парыжы ў 1948 годзе. Працягваў грамадскую дзейнасць. А калі быў арганізаваны ў

Нью-Йорку Беларускі інстытут навукі і мастацтва (БІНІМ, 1951 год), то ўступіў у групу сяброў інстытута. Дапамагаў шукаць і часта знаходзіў — для БІНІМа важныя архіўныя звесткі, збіраў неабходныя дакументы. З лета 1953 года Л. Рыдлеўскі жыў у Лондане, дзе яго асноўнай працай стала складанне бібліяграфіі беларускіх выданняў, якія захоўваюцца ў Брытанскім музеі, розных бібліятэках горада. Памёр 24 кастрычніка таго ж года.

Скупая інфармацыя, што на сённяшні дзень маецца пра Лявона Рыдлеўскага, дае ўсё ж дастатковае ўяўленне пра жыццё і навуковы шлях чалавека, які пакінуў у многіх сваіх знаёмых прыемныя ўражанні, светлыя ўспаміны. Магчыма, больш вядомая асоба гэтага беларускага дзеяча ў Францыі, Вялікабрытаніі, асабліва сярод прадстаўнікоў нашай дыяспары. Бясспрэчна, адтуль можна было б пра многае дазнацца, высветліць шматлікія пытанні... Спадзяёмся: з цягам часу ўдасца паўней раскажаць пра аднаго са слынных беларусаў далёкага замежжа.

Святлана ЯВАР.

Выхаванцаў Брэсцкага музычнага каледжа цёпла сустракалі на сценах не толькі нашай рэспублікі. На трэцім юнацкім міжнародным конкурсе імя Андрэева ў Санкт-Пецярбургу, дзе былі прадстаўлены ўдзельнікі з 60 гарадоў, у сваёй узроставай катэгорыі яны сталі лаўрэатамі.

НА ЗДЫМКАХ: у выкладчыка на класу баяна Віктара ШЫМАНОўСКАГА вучыліся многія цяпер вядомыя музыканты. Новыя яго выхаванцы Сяргей КАРПУК з горада Жабінка (злева) і Дзмітрый СЫШЧОЎ з Брэста сталі лаўрэатамі міжнароднага конкурсу ў Санкт-Пецярбургу; лаўрэат конкурсу імя Андрэева балалаечніца Ганна МАЛЫШУК.

Фота Рамана КАБЯКА, БелТА.

3 ПАЭТЫЧНАГА СШЫТКА

«...ЧУЦЦА ЧАСТКАЙ АЙЧЫНЫ...»

Не, не будуць журбой асенняй
так, як мы тут, смуціцца дзеці!

Наталля АРСЕННЕВА

Прамінулі самотныя ўгодкі: 25 ліпеня 1997 года на амерыканскім беразе жыцця Наталлі Арсенневай вечна заціх дабравесны голас паэтэсы:

Варта жыць!
Варта вечна чагось спадзявацца,
чуцца часткай айчыны, малой,
а жывой...

Але на злеме лета праясняецца новая,
больш спадзеўна-мажорная дата: 20
верасня мы будзем адзначаць 95-годдзе

Наталлі Арсенневай. І перада мною ўзвышаецца згаданы ёю ў Кліўлендзе пры сустрэчы ў 1990 годзе Прыдзвінскі бераг. Позняй восенню 1919 года, прабіваючыся з бежанства ў Вільню, сям'я Арсенневых спынілася пад Дрысаю, у Жоўніне, каб потым, у студзені 20-га, праз Краславу, Дзвінск вярнуцца ў крывіцкае котлішча. І гэта запомнілася Наталлі Арсенневай на ўсё жыццё. «Там я першы раз спаткалася з жывой беларускай мовай», — расказвала яна мне падчас бяседы ў славетым кліўлендскім палацы беларусаў «Полацак».

На вялікае шчасце, у вёсцы Жоўніна Верхнядзвінскага раёна Віцебскай вобласці па сёння жыве рэха ад лесавы-

начальнай пабыўкі там будучага класіка беларускай літаратуры. Захаваліся некаторыя фотаздымкі; старажылы помняць гаспадароў хаткі, дзе спыніліся Арсенневы, — Юрку і Хвядосю. Ды і дом іх, моцна пераабсталяваны, яшчэ захоўвае мямарыяльнасць падзеі.

А на вечары, прысвечаным 95-годдзю з дня нараджэння паэтэсы, я прачытаю верш пра Жоўніна, пра мясціну нараджэння беларускаці ў расіянікі з арыстакратычнага роду Арсенневых:

**Жаўцізнай напоўнена
восеньскае Жоўніна...
Тут Арсеннева жыла.
Шлях зіма не замяла.**

**Жалем адухоўлена
жмурыстае Жоўніна.
Жаўрукамі дзіўных сноў
быў прыметнік, дзеяслоў...**

**Класіка намоўлена
ёй жанкамі Жоўніна, —
каб «Магутны Божа» змог
узyscy на наш парог.**

**Рэха мовы злоўлена
на скрыжках Жоўніна.
Там, дзе вырашаўся лёс, —
памяці скрануўся воз.**

**Хай жа будзе споўнена
павяртанне ў Жоўніна!**

Сяргей ПАНІЗЬНІК.

НА АЛТАР КУЛЬТУРЫ

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.)

дзя — Мірскага замка. Філіял музея працуе і ў старажытных Гальшанах, дзе ў складзеных манастырскіх комплексах ладзяцца мастацкія выставы. Створана Мазырская карцінная галерэя ў Гурывах. Узяты на баланс мямарыяльны музей Заіра Азгура. Вяртаецца да жыцця адзін з маляўнічых куточкаў Мінска — паркава-сядзібны комплекс Лошыца, помнік гісторыі, культуры і садова-паркавага мастацтва другой паловы XIX стагоддзя. Тут захаваліся рэзкія для Беларусі экзатычныя віды дрэў і кустоў: пушсты дуб, магнолія, сібірская японская і веймутова сасна... Даўно распачаты работы па аднаўленні Дома-сядзібы Ваньковічаў па вуліцы Інтэрнацыянальнай у Мінску, дзе пэўны час жыў і працаваў беларускі жывапісец Валент Цімафіевіч Ваньковіч.

Дзякуючы сваёй настойлівасці, Юры Карачун дамогся, каб музею быў перададзены дом № 25 па вуліцы Кірава, дзе зараз размяшчаюцца рэстаўрацыйныя майстэрні, розныя спужбы, а таксама гасцініца, у якой спыняюцца госці, што прыязджаюць у Мінск па запрашэнні музея.

Шмат увагі ўдзяляў Юры Аляксандравіч культурным сувязям з іншымі музеямі, іншымі краінамі. Было арганізавана шмат выстаў, у тым ліку і мастакоў-беларусаў, што жылі на эміграцыі: Міколы Пашкевіча і Галіны Дакальскай, Тамары Станіславаўны Галіны Русак — усе са Злучаных Штатаў Амерыкі. Гэтыя выставы былі сапраўдным святкам для аўтараў, так і для нас, хто мог іх бачыць. Святам і адкрыццём новых імёнаў нашых таленавітых землякоў, якія бязмежна любяць сваю бацькаўшчыну, хоць і жывуць на чужыне. Старэйшы з іх — Мікола Пашкевіч прапанаваў сваю калекцыю ў дар музею, але дагэтуль высакародны памкненні мастака застаюцца няздзейсненымі, бо пастаянна сутыкаюцца з бюракратычнымі перашкодамі, а часам і абіякаваасцю.

Дзеля справядлівасці трэба адзначыць, што Юры Аляксандравіч быў чапавекам прагрэсіўных поглядаў. Гэтыя погляды, бывала, не супадалі з афіцыйнай думкай. Асабліва ў дачыненні да маладых твораў, якія распрацоўвалі новыя накірункі ў беларускім мастацтве. Нягледзячы на гэта дырэктар дазваляў ім наладжваць экспазіцыі непасрэдна ў музеі. Гэтыя выставы «На галерэі» ён зрабіў традыцыйнымі. Дзякуючы ім адкрываліся імёны мастакоў, якія сцвярджалі новае мастацтва беларускага авангарда.

Юры Карачун ператварыў музей у жывы арганізм. Пры ім тут быў арганізаваны гурток пад назвай «Цюбік», дзе займаюцца дзеці рознага ўзросту, якія цікавяцца мастацтвам. Праграма дзейнасці гуртка разнастайная — гутаркі пра мастакоў і мастацтва, вандруўкі па Беларусі і за яе межы, конкурсы. А яшчэ Юры Карачун паклаў пачатак музычным вечарам у музеі, якія цяпер сталі традыцыяй. Адбылося гэта падчас так званай перабудовы. Тады сталі ўнікаць шматлікія музычныя калектывы, якім не было дзе рэпэціраваць. Многія з іх па дабраце Юрыя Аляксандравіча

знайшлі прытулак у музеі. Удзячныя музыканты і спевакі пачалі прымаць удзел у адкрыцці выстаў, а калі падрыхтавалі праграмы, паспрабавалі выступіць у музеі. З гэтага і пачалося. Хто цікавіцца культурай, той, безумоўна чуў пра канцэрты групы скрыпачоў «Камерата», камернага хору пад кіраўніцтвам Ігара Мацюхова, мінскага камернага — цяпер сімфанічны — аркестра «Калегіум музікум» Вячаслава Бартоўскага, камернага аркестра Глеба Аляксандрава, іншых калектываў. Дарэчы, 4 снежня мінулага года Вячаслаў Бартоўскі арганізаваў вечар памяці Юрыя Карачуна, прымеркаваны да дня ягонага нараджэння, які адбыўся ў Чырвоным касцёле святых Сымона і Алены.

Варта згадаць, што падчас дырэктарства Карачуна паспяхова вялася выдавецкая дзейнасць. У гэтым музею бескарысліва дапамагаў зямляк, сябра і аднадумца, загадчык рэдакцыі выдавецтва «Беларусь» Генадзь Галубовіч, з якім некалі разам вучыліся ў Маскве. У такім тандэме працавалася велімі плёна і лёгка. Выдаваліся каталогі, манаграфіі, агляды, іншая паліграфічная прадукцыя.

Пра ўсё гэта мне распавяла спадарожніца і паплекніца Ю. Карачуна — жонка Валянціна Міхайлаўна. З ёй я пазнаёмілася на вечарыне, якую наладзіў музей у сувязі з першай гадавінай смерці былога дырэктара. Самыя блізкія людзі, родныя, сябры, супрацоўнікі ў гэты дзень, 11 чэрвеня, на спецыяльна заказаных аўтобусах паехалі на могілкі, каб ускласці кветкі і пакланіцца светлай памяці Юрыя Аляксандравіча. Пасля ў музеі адбылася ўрачыстая вечарына. У ёй бралі ўдзел дырэктар Нацыянальнага мастацкага музея Уладзімір Пракапоў, яго намеснік Пётра Хацько, галоўны захавальнік фондаў Мікола Паграноўскі, першы намеснік міністра культуры Уладзімір Рылатка, народны мастак Георгій Паплаўскі, сакратар Беларускага саюза мастакоў Георгій Лойка, старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір Гілеп, дырэктар Беларускага дзяржаўнага музея архітэктуры і побыту Георгій Ткацэвіч. Узнісла гэта вечарына надавала класічную музыку і спевы. У выкананні камернага аркестра дзіцячага музычнага тэатра «Казка» пад кіраўніцтвам Глеба Аляксандрава гучалі творы Гендэля, Бабаджаняна, Свірыдава, якія любіў Юры Аляксандравіч. Напрыканцы вечарыны атмасферу ўрачыстасці падтрымаў Дзяржаўны камерны хор Ігара Мацюхова. Дэманстравалася відэастужка рэжысёра Ірыны Волах па сцэнарыі Аляксандра Дамарацкага «Дырэктар музея». Тут жа, у музеі, была разгорнута першая пасмяротная выстава Ю. Карачуна, на якой паказана каля 30-ці твораў жывапісу і графікі, а таксама фотаздымкі, манаграфіі, кніжныя ілюстрацыі. Мастак аформіў некалькі дзесяткаў кніг, у асноўным навукова-папулярнай літаратуры, некаторыя з якіх і былі змешчаны ў экспазіцыі.

Прафесійную адукацыю Юры Карачун атрымаў у Мінскім мастацкім вучылішчы і Маскоўскім паліграфічным інстытуце. Яго

працоўная біяграфія пачалася з педагогічнай дзейнасці ў школе. Затым ён быў мастацкім рэдактарам, галоўным мастаком выдавецтва. З 1966 года браў удзел у выставах. Цікава, што толькі з трэцяй спробы ён стаў сябрам Саюза мастакоў. Быў прыняты ў секцыю крытыкі і мастацтвазнаўства за альбомы-манаграфіі «Янка Купала ў творчасці мастакоў» і «Якуб Колас у творчасці мастакоў». Валянціна Міхайлаўна прыгадала персанальныя выставы мужа. Адна, з нагоды 50-годдзя, у памяшканні Саюза мастакоў, якая не выклікала вялікай цікавасці, не мела рэзанансу. А ад некаторых можна было пачуць нават такое: ну хто так піша, гэта ж сучасная зеляніна. Другую, да 60-гадовага юбілею, яму прапанавалі зрабіць у музеі. Праз дзесяць гадоў ці то мастак вырас, ці то стаўленне да яго змянілася. Былі заўважаны цікавыя працы і нават закуплена дзесяць твораў. Цёплыя, светлыя ўспаміны звязаны ў Валянціны Міхайлаўны і з выставай, якая адбылася ў Гальшанах. Зазначым, што на пасадзе дырэктара Юры Карачун не меў часу для творчасці і толькі ў адпачынку аздаваў сябе поўнасцю мастацтвам. Ён пакінуў краявіды, бадай, усіх тых мясцін, дзе быў. Вельмі любіў працаваць на ціхім хутары цесця, што паміж Брэстам і Кобрынам, на радзіме сваіх бацькоў — Уздзеншчыне, у такіх маляўнічых куточках Беларусі, як Свір, Нарач, Лагойшчына, Іслач. У назвах ягоных работ уся геаграфія вандравак сям'і Карачуноў, гэтай дружнай тройкі, якая аб'ехала калі не ўвесь свет, то палову — напэўна.

І вось мінуў год, як спадарыня Валянціна скрупулёзна, уважліва вывучае архівы мужа, праводзіць, даводзіць да ладу эпістлярную спадчыну. Для супрацоўнікаў музея яна адкрыла невядомага ім Карачуна — цэлы стос алейных мініячур, такіх тонкіх і душэўных. Сябры адразу ж аформілі шэраг твораў. Частка з іх знайшла сваё месца ў інтэр'еры кватэры. Усе працы мастака — чыстыя, светлыя, зробленыя ў зялёнаватой гаме. І гэта зразумела, бо толькі вясной і летам была магчыма займацца творчасцю. Зімовы ці восеньскі пейзаж рэдка трапляецца ў архівах мастака.

Юры Карачун адбыўся не толькі як педагог, мастак, кіраўнік, знаўца музейнай справы, але і як мастацтвазнаўца. Яго пярэ належаць шэраг манаграфій, у тым ліку пра мастака Яўгена Зайцава і музей Бялыніцкага-Бірулі. У апошнія два гады Ю. Карачун вярнуўся да педагогічнай дзейнасці. Ён выкладаў музейназнаўства на гістарычным факультэце БДУ і марыў, каб яго ўнук Міхась пайшоў дзедавым шляхам. Што абярэ ўнук, пакажа час. Шмат на што хапала Ю. Карачуна, але, як заўсёды бывае ў такіх выпадках, гэта дрэнна адбівалася на яго здароўі. Якое сэрца магло быць спакойным, калі з фондаў музея шодра дарыліся дзесяткі карцін беларускіх мастакоў або калі ў Лошыцкім парку гучала бензапіла, пасля якой заставаліся толькі пні ад рэліктавых дрэваў. Колькі было гэтых стрэсавых сітуацый — усіх не прыгадаць, не пералічыць!

І толькі яго, спадарыня Валянціна, адчувала, што набліжаецца бяда. Унутраны стан мужа ў гэты час вельмі дакладна перадаў у алейным партрэце мастак з Пецярбурга Сяргей Ткачэнка. Партрэт быў выстаўлены ў музеі падчас згаданай вечарыны. Ён ствараў атмасферу прысутнасці нядаўняга гаспадара гэтай устаноўкі. Юры Аляксандравіч змагаўся за жыццё. Ён паміраў двойчы, двойчы глядзеў у твар смерці. Першы раз 30 красавіка 1997 года яго выратавалі, вярнулі са стану клінічнай смерці. Адзінаццатага чэрвеня ён пакінуў нас назаўсёды. Але і ў гэтым кароткім прамежку часу ён не пераставаў працаваць. Літаральна за апошнія дзесяць дзён стварыў 13 малюнкаў тушшю ў санаторыі Гарадзішча, дзе лячыўся. Юры Аляксандравіч быў надзейным сем'янінам, ён ніколі не крывіў душой, з ім было лёгка і зразумела. Можна таму, што суровыя ўрокі жыцця ён атрымаў у раннім дзяцінстве, калі разам з бацькам быў у сібірскай ссылцы. У сваю чаргу Валянціна Міхайлаўна старалася, дзе толькі магла, быць побач. Па ейным трапным выказ-

Напоўненае мастацкім музей
Рэспублікі Беларусь

Юры КАРАЧУН

1931 - 1997

**малюнак
акварэль
жывапіс**

МІНСК
1998

ван, яна была для свайго мужа не цяжарам за плячыма, а пыхам.

Юры Карачун — заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, мае шматлікія дыпломы, іншыя адзнакі сваёй працы. І верасня 1997 года ўказам прэзідэнта Расіі Барыса Ельцына ён быў ўдстоены ордэна Дружбы за вялікі ўклад у развіццё міжнароднай музейнай справы. На жаль, да гэтай сваёй галоўнай узнагароды ён не дажыў. Не давялося яму раздзяліць са сваімі роднымі радасць нараджэння другога ўнучка. У гонар дзеда яго назвалі Юрам. Будзем спадзявацца, што нашчадкі Юрыя Аляксандравіча будуць вартымі яго. Дынастыя Карачуноў працягваецца.

Ірына ЛЯКСЕВА.

НЯСВІЖСКІЯ ТАЙНЫ

МАЎЧЫЦЬ КУРГАН

Курганы — адметнасць Беларусі. Іх шмат, і ледзь не кожны ахутаны таямніцай, асвятлены легендамі, паданнямі. Праз іх людзі з надзеяй углядаюцца ў сваё мінулае, стараюцца пазнаць, дакрануцца да яго сэрцам і розумам.

Адзін з такіх курганоў узвышаецца каля дарогі ў нясвіжскую вёску Аношкі. Апалены сонцам, абмыты дажджамі, ён загадкава маўчыць пра тое, што ведае, што тоіць у сабе. Людзі дзівяцца, чаму толькі трава ўкрывае высокую горку, а ніводнага дрэва, ніводнага кусціка на ім ніколі не расло і не расце.

Побач віецца невялікая рачулка. Яна ціха шэпчацца з навіслай з берагоў травой. Калісьці рачулка, несумненна, была паўнаводнай, бурлівай ракой. Уявіў такое — і згадваецца Купала:

Паміж пустак, балот
беларускай зямлі,

На ўзбярэжжы ракі
шумнаечнай,
Дрэпле памятка дзён,
што ў нябыт уцяклі,
Ўдзірванелы курган
векавечны.

Гэты курган, як і іншыя на нашай зямлі, вяскоўцы завуць шведскім. Расказваюць, што ў даўнія часы, калі шведы ішлі вайной, тут адбылася жорсткая бітва. Шмат ворагаў палегла. Іх

тут пахавалі, над імі насыпалі курган. Такое цалкам верагодна. Карл XII са сваімі войскамі быў у Нясвіжы, браў замак Радзівілаў штурмам...

Даспявае ў летнім сонцы збажына. У блакіце неба згубіўся і чароўна пярэ жаваранак. Вольна, спакойна жыве зямля вакол маўклівага кургана. Нібы чакае, калі людзі заглянуць у яго і адкрыюць тайну.

ХОЧАЦА ВЕРЫЦЬ

У цэнтры Нясвіжа, дзе высяцца выдатныя архітэктурныя помнікі, прытуліўся непрыкметны домік. Сіратліва выглядае ён побач з велічымі, пышнымі, вядомымі

ледзь не ўсяму свету фарным касцёлам, Слуцкай брамай, ратушай, Домікам на рынку.

Але нясвіжцы і яго паважаюць, надзялілі жывучай легендай.

Лічаць, што менавіта ў гэтым будынку была друкарня аднаго з беларускіх першадрукароў Сымона Буднага, што якраз у ёй вялікі асветнік у 1562 годзе выдаў «Катэхізіс» — першую кніжку на беларускай мове. Каб даказаць такое, гадоў трыццаць таму была праведзена навуковая экспертыза. Яна выявіла, што дом пабудаваны з цэглы, зробленай пазней, чым павіўся «Катэхізіс». Значыць, друкарня Буднага не тут была, яна не захавалася.

Аднак жыхарам горада не хочацца ў тое верыць. Калі яны прызначаюць месца для спаткання альбо паказваюць прыезджаму дарогу, то гавораць:

— Каля друкарні Сымона Буднага.

Народ з легендамі не развітаецца. Людзі ім вераць.

ТОЙ САМЫ ФАДЗЕЙ

З захапленнем госці Нясвіжа любуюцца велічым фарным касцёлам, збудаваным у 1593 годзе, яго ажурным знешнім выглядам, непаўторным роспісам столі і сцен, які можна ўбачыць толькі тут. Уражаныя магутнасцю будынка, яго прыгажосцю, людзі не звяртаюць увагі на невялічку будынінку побач. А яна — незвычайны помнік.

Са школьнай парты мы ведаем пра Фадзея Булгарына — літаратара, які пакінуў пра сабе нядобраю памяць, выслужваючыся перад уладамі, зневажаючы прагрэсіўных пісьменнікаў. Карані яго не толькі ў Балгарыі, але і ў Нясвіжы.

Дзед Фадзея, з роду героя Албаніі — Скандэрбега (мянушка Булгарын), павіўся ў Нясвіжы пасля таго, як на спустошаную вайнамі беларускую зямлю запрасілі ўсіх, хто пажадае. Ім далі вялікія прывілеі. Дзед быў гарачы. Пасварыўшыся з суседзямі, забіў яго. Узнік канфлікт з Радзівілаў Пяне Каханку з-за таго, што Скандэрбег, каб замаліць свой грэх, пабудаваў каля касцёла капліцу, у якой маліўся днямі і начамі. Урэшце князь і Булгарын памірыліся. Капліца засталася, у ёй, па некаторых сцвярджэннях, і пахаваны Булгарын-дзед. А ўнук стаў тым самым Фадзеям Булгарыным. Так што ў Нясвіжы, як гаворыцца ў легендах і паданнях, бываў не толькі слаўты Аляксандр Пушкін, але і яго праціўнік Фадзей Булгарын.

Неразгаданымі застаюцца дзве тайны: ці наведваў Пушкін Нясвіж і ці пахаваны ў капліцы каля фарнага касцёла дзед Фадзея Булгарына.

Мікалай ДЗЕЛЯНКОЎСКИ.

ДЛЯ ТЫХ, ХТО ЛЮБІЦЬ ПЕСНЮ

31 жніўня ўвесь зямны шар будзе адзначаць сумную дату: гадавіну са дня гібелі «жанчыны свету» — цудоўнай і непаўторнай прынцэсы Дзіяны... Нікога не пакідала раўнадушным яркая асоба Дзіяны, яе дабрныя, шырокая грамадская дзейнасць... Нікога не пакінула раўнадушным і яе смерць у росквіце сіл... Песня беларускіх аўтараў Міхася Ясеня і Валянціны Сярых «Дзіяна» — даніна памяці незабыўнай жанчыне.

Напярэдадні сумнай даты пасольства Вялікабрытаніі ў Беларусі перадало клавір песні ў Лондан — родным і блізім прынцэсы, каб яны ведалі, што і беларускія людзі не забываюць пра Дзіяну і шануюць яе імя.

Прапануем песню нашым чытачам.

ДЗІЯНА

Памяці прынцэсы Дзіяны.

Словы М. ЯСЕНЯ

Муз. В. СЯРЫХ

Вярэзна, стрымана, з палуццем.

Крычалі ў Парыжы экраны.
На лонданскіх хвалях навіны.
...Загінула лэдзі Дзіяна...
Аварыя з аўтамашынай...
Сенсацыі хопіць для прэсы.
Сумуюць не толькі мужчыны.
Загінула сэрцаў прынцэса!
Загінула свету Жанчына!

Крычалі ў Парыжы экраны.
На лонданскіх хвалях навіны.
...Загінула лэдзі Дзіяна...
Аварыя з аўтамашынай...
Сенсацыі хопіць для прэсы.
Сумуюць не толькі мужчыны.
Загінула сэрцаў прынцэса!
Загінула свету Жанчына!

ПРЫПЕЎ: Прынцэса Дзіяна,
Навошта пайшлі Вы так рана!
Быў толькі пачатак рамана...
Дзіяна... Дзіяна...
Прынцэса Дзіяна,
Быў толькі пачатак рамана...
Навошта пайшлі Вы так рана!
Дзіяна... Дзіяна...

Ад зайздрасці, плётак і злосці
Ніяк мы не можам схавацца.
Яе маладосць з прыгажосцю
Купаліся ў моры авачый.
Яе абкружала пашана,
Каханне мільёнаў, багацце...
І толькі не мела Дзіяна
Свайго асабістага шчасця.

ПРЫПЕЎ.

У Лондан імчаць тэлеграмы.
Там сум у дамах і палацах.
А недзе яшчэ закаханых
Вартуюць ізноў папарацы.
Гучыць на зямлі недзе скерца.
У гневе кіпаць акіяны.
У свету разбітыя сэрцы.
Не будзе больш з намі Дзіяны...

ПРЫПЕЎ.

Рэдактар
Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:

Дзяржаўны камітэт па справах рэлігій і нацыянальнасцей Рэспублікі Беларусь;
Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі;
Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыства «Радзіма»).

НАШ АДРАС:
220005, Мінск, праспект
Ф. Скарыны, 44.

Тэлефоны: 213-31-97,
213-32-80, 213-30-15, 284-76-56,
213-37-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў,
матэрыялы якіх друкуюцца на старонках
«Голасу Радзімы», не заўсёды супадаюць.

Газета набрана, зьярстана і аддрукавана ў друкарні «Беларускі Дом друку» (220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77).
Тыраж 1 835 экз. Індэкс 63854. Зак. 1303.
Падпісана да друку 13. 07. 1998 г. у 12.00.
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 81.